

TŠAIKOVSKI EESTIS

Uheksakümmend aastat tagasi, ühel 1867. aasta juunikuu päeval, sõitis Haapsalu sadamasse aurulaev «Konstantin». Ühes teiste Peterburist saabunud reisijatega tuli maale noor helilooja Pjotr Tšaikovski. Väsitavast reisist hoolimata vaatles ta huviga vanaaegset linna: kivikatustega ja kõrgete korstnatega puumaju, viljapuuaedu ja vabrikuga sarnanevat mudaravila hoonet. Mere tänavas ühe lese majas üüris Tšaikovski endale ja oma kahele nooremale vennale kaks tuba. Maja asus õue sügavuses, temani viis tee sirelipöösaste vahel. Siin oli vaikne ja võis rahulikult töötada.

Töötada kavatses Pjotr Tšaikovski Haapsalus palju ja pingeliselt — ta kirjutas siis oma esimest ooperit «Vojevood» suure vene näitekirjaniku Ostrovski teose aineil. Iga päev töötas Tšaikovski palju tunde oma toas laua taga.

Omapärane Haapsalu linnake, kus uus oli segunenud iidsega, jättis noorele heliloojale sügava mulje. Piiskopilossi sünged varemmed — missuguste inimtragöödiate tunnistajateks olid küll olnud need pooleldi varisenud müürid ja veel nii ähvardavalt seisvad tornid? Kuuvalgetel öödel võis Tšaikovski jälgida valguse kummalist mängu vana torni võlvaknal, mille alusel oli tekkinud legend «valgest daamist». Kujutlus joonistas helilooja ette pildi karmist elust täis omavoli, ohtusid ja inimdraamasid. Põlise Haapsalu muljete all kirjutas ta 1867. aasta suvel pala «Lossivaremed», mis oli esimeseks tema klaveripalade tsükklis «Mälestusi Haapsalust».

Pjotr Tšaikovski elu Haapsalus oli väga lihtne ja tagasihoidlik. Iga vaba hetke pühendas ta oma poisikestest vendadele ja tuttavale Davõdovite perekonnale, kes samuti puhkas selles linnas. Ballid ja muud meelelahutused ei kõitnud teda. Ta eelistas nendele jalutuskäike linnast välja ühes vendadega. Tõsi küll, ka raha oli vendadel üsna vähe, nad elasid Modest Tšaikovski en-

da sõnade järgi «veidi naljades», võtsid lähimas sööklas kaks lõunat kolme peale. Kuid aineeline puudus ei tumestanud kuigi suurel määral Tšaikovski elu Haapsalus, ta talus seda rahulikult ja isegi huumoriga. «Tema vähenõudlik ja lihtne hing leppis täielikult selle elulaadiga,» kirjutas Pjotr Tšaikovski kohta tema vend Modest, «ja mulle tundub, et tema selge ja rahulik meeleolu tol ajal leidis täieliku väljenduse Haapsalus loodud «Sõnadeta laulus».

1867. aasta augustis laskusid Tšaikovskid Haapsalust. Haapsalu periood Tšaikovski elus oli küll lühike, kuid jättis märgatava jälje suure vene helilooja loominguusse. Siin hakkas ta esmakordselt tegelema ooperiloominguga, milles ta hiljem saavutas kõrgeima täiuslikkuse, siin sündisid tema klaveripalad «Mälestusi Haapsalust» — populaarsemaid klaverile kirjutatud teoseid Tšaikovski loomingu. Selle tsükliga tegi Pjotr Tšaikovski Eesti linnakese kuulsaks kogu maailmas.

Aasta hiljem, 1868. aastal, viibis Tšaikovski uuesti Eestis — seekord Sillamäel, väikeses suvituskohas mere ääres. Pjotr Tšaikovski saabus Sillamäele augusti algul ja veetis seal mitu päeva.

Möödus veerand sajandit ja uuesti külastas Tšaikovski Eestit. Siis ei olnud ta enam noor helilooja, vaid maailmakuulsuse võitnud vene muusikageenius, viie sümfoonia, «Jevgeni Onegini», «Orleani neitsi», «Võluri», «Padaemanda», «Yolanthe», «Luikede järve» ja «Pähklipureja», suure hulga instrumentaal- ja vokaalteoste autor. Pjotr Tšaikovski saabus Tallinna külla oma vennale, kõrgele tšinovnikule.

See oli 4. detsembril 1891, kui Tšaikovski sõitis Peterburist välja Tallinna. Ta veetis siin mitu päeva. Tallinn oma iidsete hoonetega äratas muidugi muinsust armastava Tšaikovski huvi. On teada, et ta käis Toompeal. Lühike külaskäik Tallinna jättis häid mälestusi. «Tallinn meeldis mulle,» kirjutas ta

ühes kirjas. «Külaskäiku Tallinna meenutan ma kui meeldivat unenägu,» märkis ta teises kirjas. Muide, kuulsad Tallinna kilud meeldisid Tšaikovskile väga. «Ma sõin Tallinnas ahnelt kilusid,» teatas ta naljatades oma sõbrale.

Meil ei ole täpseid andmeid selle suhtes, kas Tšaikovski kuulis Haapsalus, Sillamäel või Tallinnas eesti rahvaviise ja -laule. Kuid see on täiesti võimalik, sest Tšaikovski tundis sügavat huvi rahvamuusika ja seda mitte üksnes vene rahvamuusika vastu. Üks on aga ilmne: Pjotr Tšaikovski oli tuttav eesti rahvaviisiga «Kallits Mari», selle motiivi me kuuleme 6. sümfoonia, mille Tšaikovski kirjutas varsti pärast viimast külaskäiku Eestisse. 6. sümfoonia oli Tšaikovski luigelaul, ta suri mõni päev pärast seda, kui oli dirigeerinud sümfoonia esimest avalikku ettekannet.

Haapsalus on palju kohti, mis meenutavad muusikageeniuse siinviibimist. Mere tänav, kus helilooja elas 1867. aasta suvel, kannab nüüd Tšaikovski nime. Aiväraeval on tagasihoidlik kiri eesti ja vene keeles: «Siin elas helilooja Pjotr Iljitš Tšaikovski». Veidi eemal ranna ääres on Tšaikovski puiestee. Siin seisab Saaremaa marmorist väljaraiutud «Tšaikovski pink». Selle seljatoel on helilooja pronksreljeef ja kiviriutud noodid — muusikaline fraas Tšaikovski 6. sümfooniast, «Kalli Mari» motiiv. «Tšaikovski pink» on kohaliku iseõppinud kujuri Roman Haavamäe töö.

Haapsalu elanikud on uhked sellele, et siin elas Tšaikovski, ning selles uhkuses on üks linna kultuurielu toitvaid allikaid, armastus muusika vastu. Tšaikovski on jäädvustatud niihästi kohaliku kultuurimaja sümfooniaorkestri mängus kui ka kohaliku lastemuusikakooli tegevuses ja arvukate isetegevusringide loomingu. Tšaikovski muusika kõlab kogu vabariigis, ta on juba ammu saanud kalliks ja lähedaseks eesti rahvale.